

Dorota Kobus-Ostrowska

Uniwersytet Łódzki

ALTERNATYWNE FORMY WSPARCIA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH NA RYNKU PRACY W POLSCE

Celem artykułu jest zaprezentowanie dostępnych w Polsce form wsparcia dla osób niepełnosprawnych wchodzących lub powracających na rynek pracy. Szczególny akcent został położony na prezentację możliwości stworzonych dla osób niepełnosprawnych, które prowadzą działalność gospodarczą lub chcą pozyskać środki na jej rozpoczęcie. Dla wielu z nich to ogromna szansa na opuszczenie grona bezrobotnych oraz znalezienie swojego miejsca w rzeczywistości gospodarczej¹.

Obecnie osoby niepełnosprawne, które chcą powrócić na rynek pracy lub wejść na niego po raz pierwszy są objęte szczególną ochroną². Istotne uregulowania w tym zakresie zawiera Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnienia osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r. (Dz. U. 2011, nr 127, poz. 721 z późn. zm.). Obowiązujące przepisy umożliwiają osobie niepełnosprawnej uzyskanie pomocy finansowej w celu rozpoczęcia i prowadzenia działalności gospodarczej bądź dają jej szansę na skorzystanie ze wsparcia w ramach aktywnych instrumentów rynku pracy. W pierwszym przypadku osoba niepełnosprawna może pozyskać środki na:

- rozpoczęcie działalności gospodarczej;
- wniesienie wkładu pieniężnego niezbędnego do otwarcia spółdzielni socjalnej;
- dofinansowanie odsetek od kredytów zaciągniętych na prowadzenie działalności gospodarczej;
- refundację składek na ubezpieczenia społeczne.

¹ A. Woźniak: Uwarunkowania przedsiębiorczości osób niepełnosprawnych w teorii i w praktyce. „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2009, nr 39, s. 887-894.

² S. Waszczak: Psychospołeczne bariery w rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. „Aktywizacja Zawodowa Osób Niepełnosprawnych” 2006, nr 1-2, s. 289-302.

Pierwsza z wymienionych form to dotacja z PFRON. Może ją pozyskać osoba niepełnosprawna, która jest zarejestrowana w urzędzie pracy jako osoba bezrobotna lub poszukująca pracy i niepozostająca w zatrudnieniu, zakładając, że chce rozpocząć działalność gospodarczą, jeśli wcześniej nie korzystała z bezwrotnych środków publicznych³. Obecnie warunkiem koniecznym jest ukończenie cyklu szkoleń oraz uzyskanie akceptacji komisji co do przygotowanego biznesplanu⁴. Kwota przyznanych środków nie może przekroczyć piętnastokrotnego przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej⁵. Trzeba również pamiętać, że rejestracji działalności gospodarczej można dokonać dopiero po przyznaniu dotacji na jej rozpoczęcie, w przeciwnym wypadku kwota dotacji będzie musiała zostać zwrócona⁶. Do końca czerwca 2013 r. ponad 23,2 tys. osób prowadziło działalność gospodarczą na podstawie refundacji z PFRON, z tego 1 896 osób posiadało orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności, 10 584 to osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, a kolejne 10 804 osoby wykazywały stopień lekki. Jeśli w analizie uwzględni się dane z lat 2009-2011, wówczas okazuje się, że faktyczna liczba osób niepełnosprawnych korzystających z tej formy wsparcia była znacznie wyższa i tak w 2010 r. niepełnosprawni prowadzący działalność gospodarczą stanowili ponad 28 tys. osób⁷.

Równie atrakcyjną formą wsparcia dla osób z orzeczonym stopniem niepełnosprawności są środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał ludzki (PO KL) 2007-2013 – działania 6.2 –

³ Wniosek o udzielenie dotacji osoba niepełnosprawna składa w Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, w Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie właściwym ze względu na miejsce zamieszkania wnioskującego. Uzyskanie dotacji jest też zależne od wysokości środków PFRON przeznaczonych na ten cel w roku. Maksymalną kwotą dotacji, jaką może otrzymać osoba niepełnosprawna na rozpoczęcie działalności gospodarczej jest piętnastokrotność przeciętnego wynagrodzenia.

⁴ Wniosek należy zgłosić do starosty właściwego dla miejsca zamieszkania potencjalnego przedsiębiorcy. Ustawa o zmianie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz niektórych innych ustaw z dnia 29 października 2010 r. Dz. U. 2010, nr 226, poz. 1475.

⁵ Trzeba również pamiętać, że rejestracji działalności gospodarczej można dokonać dopiero po przyznaniu dotacji na jej rozpoczęcie, w przeciwnym wypadku kwota dotacji będzie musiała zostać zwrócona. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie przyznania osobie niepełnosprawnej środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej z dnia 17 października 2007 r. Dz. U. 2007, nr 194, poz. 1403 z późn. zm.

⁶ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 października 2007 r. w sprawie przyznania osobie niepełnosprawnej środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej. Dz.U. 2007, nr 194, poz. 1403 z późn. zm.

⁷ Dane PFRON – według stanu na dzień 04.09.2013, tab. 5, www.niepełnosprawni.gov.pl/dane_z_sodir_prfon [05.09.2013].

Wsparcie oraz promocja zatrudnienia⁸. Dofinansowanie jest skierowane do osób, które pragną rozpocząć działalność gospodarczą i w okresie 12 miesięcy przed przystąpieniem do projektu nie posiadały zarejestrowanej działalności gospodarczej (nie dotyczy to prowadzenia działalności gospodarczej poza granicami Polski). Aby starać się o uzyskanie dofinansowania, uczestnik projektu, podobnie jak w przypadku dotacji z PFRON, musi przejść cykl bezpłatnych szkoleń oraz przygotować biznesplan zaakceptowany przez grupę specjalistów. Dodatkowo osoby, które otrzymają środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej uzyskują wsparcie pomostowe wypłacane w okresie do 6 miesięcy od dnia rozpoczęcia działalności gospodarczej. Wartość środków nie jest niższa niż równowartość minimalnego wynagrodzenia brutto obowiązującego na dzień wypłacenia dotacji⁹. Obecnie dotacje bezzwrotne są postrzegane przez osoby bezrobotne, w tym również przez osoby niepełnosprawne oraz osoby poszukujące pracy, jako najlepszy sposób na opuszczenie ewidencji Urzędów Pracy. Do końca czerwca 2013 r. osobom niepełnosprawnym udzielono prawie 4 tys. bezzwrotnych dotacji (w tym ponad 1,7 tys. kobietom); z tej formy wsparcia skorzystało o 583 osoby więcej (co stanowiło wzrost o 17%) niż rok wcześniej. To atrakcyjna forma wsparcia dla wielu, w tym również dla osób niepełnosprawnych. Choć ci ostatni w skali kraju stanowili zaledwie 2,4% ogółu beneficjentów wobec 106,6 tys. dotacji udzielonych na koniec czerwca 2013 r.

Drugą formą pomocy jest współfinansowanie osobie niepełnosprawnej wkładu pieniężnego niezbędnego do otwarcia spółdzielni socjalnej. Zgodnie z art. 12a Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej „(...) osoby niepełnosprawne zarejestrowane jako bezrobotne lub poszukujące pracy mogą otrzymać w ramach PFRON środki pieniężne, które będą stanowiły wkład do istniejącej już spółdzielni socjalnej. To forma bezzwrotnej dotacji, która podobnie jak w przypadku pozostałych grup zakładających spółdzielnię, daje osobom niepełnosprawnym prawo do uzyskania wsparcia”¹⁰. Wysokość wsparcia jest określona w umowie zawartej ze starostą, nie jest jednak wyższa

⁸ Maksymalna dostępna wartość pozyskanych środków to 20 tys. PLN. Grupami docelowymi tej formy wsparcia są również osoby fizyczne, które: pracują (ale w okresie 12 miesięcy przed złożeniem wniosku nie posiadały zarejestrowanej działalności gospodarczej), pozostają bez zatrudnienia przez okres co najmniej 12 miesięcy w ciągu ostatnich dwóch lat, powracają bądź po raz pierwszy wchodzi na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka, zamieszkują obszary miejskie lub gminy miejsko-wiejskie do 25 tys. mieszkańców.

⁹ Środki finansowe na rozwój przedsiębiorczości oraz środki pieniężne jako wsparcie pomostowe są przyznawane bezzwrotnie, o ile nie zostaną naruszone warunki określone w umowie, na podstawie której przyznano dofinansowanie. Uczestnik projektu, który otrzymał dotację na rozwój przedsiębiorczości ma obowiązek dokonania zwrotu otrzymanych środków wraz z odsetkami, jeżeli prowadził działalność gospodarczą przez okres krótszy niż 12 miesięcy.

¹⁰ Spółdzielnia socjalna jako forma działalności gospodarczej. Wojewódzki Urząd Pracy, Wydział Regionalnej Polityki Rynku Pracy, Warszawa 2009, s. 12, http://wup.mazowsze.pl/new/images/warszawa/WRPRP/partlok/Partnerstwo/Spoldzielnie_socjalne_-_broszura.pdf [27.04.2012].

niż piętnastokrotność przeciętnego wynagrodzenia¹¹. Ustawa o spółdzielniach socjalnych z dnia 27 kwietnia 2006 r. (Dz. U. 2006, nr 94, poz. 651 z późn. zm.) oraz Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 kwietnia 2012 r. w sprawie przyznawania środków na podjęcie działalności na zasadach określonych dla spółdzielni socjalnych (Dz. U. 2013, poz. 456) stwarzają podstawy prawne do prowadzenia wspólnego przedsiębiorstwa osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym. Spółdzielnia socjalna jako zrzeszenie osób to dla nich ogromna szansa¹². Członkowie spółdzielni socjalnej tworzą dla siebie miejsca pracy, zapewniając dochód sobie i swoim rodzinom, a poprzez wspólne działania zmieniają siebie i środowisko, w którym żyją, tworząc coś, co staje się ich wspólnym dobrem i za co są odpowiedzialni¹³. Spółdzielcy mogą liczyć na wiele przywilejów, w tym okresową (12 miesięcy) refundację kosztów składek ubezpieczeniowych¹⁴, czy też zwolnienie z płacenia podatku dochodowego¹⁵. Spółdzielnia socjalna jako podmiot prawa może brać udział w otwartych konkursach na realizację zadań publicznych oraz skorzystać z pracy lub wsparcia wolontariuszy.

Trzecią formą pomocy dla osób niepełnosprawnych jest dofinansowanie do odsetek od kredytów zaciągniętych na kontynuowanie działalności gospodarczej albo prowadzenie własnego lub dzierżawionego gospodarstwa rolnego. Wnioskodawca może ubiegać się o dofinansowanie z PFRON w wysokości maksymalnej 50% oprocentowania kredytu bankowego zaciągniętego na kontynuowanie działalności. Wsparcie może otrzymać osoba już prowadząca działalność gospodarczą lub wydzierżawione bądź własne gospodarstwo rolne, jeśli nie korzystała ze środków na rozpoczęcie działalności gospodarczej z PFRON lub urzędu pracy lub korzystała z pożyczki, która została spłacona bądź w całości umorzona. Wnioski składa się do PCPR¹⁶ lub Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby niepełnosprawnej.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie przyznania osobie niepełnosprawnej środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej z dnia 17 października 2007 r., § 5, pkt 1.

¹² Warunkiem koniecznym jest jednak, iż założyciele spółdzielni muszą mieć pełną zdolność do czynności prawnych. Od członka nie wymaga się pełnej zdolności – wystarczy ograniczona zdolność do czynności prawnych.

¹³ Spółdzielnia socjalna jako forma działalności gospodarczej. Op. cit., s. 5.

¹⁴ <http://pomocspoleczna.ngo.pl/x/200787> [13.07.2013].

¹⁵ Zwolnienie z płacenia podatku dochodowego jest możliwe jeśli dochody spółdzielni są wydatkowane w danym w roku podatkowym na społeczną i zawodową reintegrację jej członków.

¹⁶ Do wniosku oprócz kserokopii orzeczenia o stopniu niepełnosprawności wnioskodawca musi dostarczyć: umowę kredytową wraz z harmonogramem opłat; oświadczenie o nieskorzystaniu z pożyczki na rozpoczęcie działalności gospodarczej; informacje o uzyskanej pomocy publicznej w okresie 3 lat przed złożeniem wniosku oraz zaświadczenie z urzędu skarbowego o prowadzeniu działalności gospodarczej i o niezaleganiu z podatkami. Uzyskana pomoc w takiej formie jest udzielona na zasadach de minis. Szerzej zob.: Zatrudnienie osób niepełnosprawnych – Informacje dla pracodawców oraz dla osób niepełnosprawnych zakładających firmę, projekt Zatrudnienie osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy II. PFRON 2009, s. 31-32.

Czwartą formą wsparcia niepełnosprawnych przedsiębiorców jest refundacja składek na powszechne ubezpieczenie społeczne¹⁷. Z tej formy pomocy mogą korzystać wszyscy niepełnosprawni przedsiębiorcy, którzy składają do PFRON wniosek o udzielenie refundacji składki w terminie do ostatniego dnia miesiąca, w którym upłynął czas na opłacenie składek na ubezpieczenie społeczne¹⁸. Fundusz finansuje osobie niepełnosprawnej prowadzącej działalność gospodarczą obowiązkowe składki na ubezpieczenie rentowe i emerytalne w kwocie odpowiadającej wysokości składki, zgodnie z podstawą wymiaru określoną w art. 18, ust. 8 oraz w art. 18a Ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 13 października 1998 r. (Dz. U. 2007, nr 11, poz. 74 z późn. zm.).

Ostatnią, piątą formą jest wsparcie niepełnosprawnych bezrobotnych lub poszukujących pracy za pomocą dostępnych aktywnych instrumentów rynku pracy. Szansą dla osób niepełnosprawnych jest zatem udział w następujących formach aktywizacji zawodowej¹⁹:

- roboty publiczne²⁰,
- staże²¹,
- przygotowanie zawodowe dorosłych,
- prace interwencyjne²² i prace społecznie użyteczne,
- pozyskanie środków na podjęcie działalności gospodarczej bądź na założenie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnej²³,
- szkolenia.

¹⁷ Na przestrzeni ostatnich 12 miesięcy wartość dofinansowania znacząco obniżono względem grup osób z umiarkowanym i lekkim stopniem niepełnosprawności, tylko przedsiębiorcy zatrudniający osoby ze znacznym stopniem uzyskały wzrost dofinansowania ze 170% do 180% wartości najniższego wynagrodzenia w gospodarce.

¹⁸ Podstawą otrzymania refundacji składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe jest ich terminowe opłacenie w całości. Wnioski o udzielenie refundacji składek za dany miesiąc składa się do PFRON. Fundusz refundacji składki dokonuje w terminie 14 dni od dnia otrzymania kompletnych dokumentów.

¹⁹ Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004 r. Dz. U. 2008, nr 69, poz. 415, z późn. zm.

²⁰ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie organizowania prac interwencyjnych i robót publicznych oraz jednorazowej refundacji kosztów z tytułu opłaconych składek na ubezpieczenia społeczne z dnia 7 stycznia 2009 r. Dz. U. 2009, nr 5, poz. 25.

²¹ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie szczegółowych warunków odbywania stażu przez bezrobotnych z 20 sierpnia 2009 r. Dz. U. 2009, nr 142, poz. 1160.

²² Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie organizowania prac interwencyjnych i robót publicznych oraz jednorazowej refundacji kosztów z tytułu opłaconych składek na ubezpieczenia społeczne z dnia 7 stycznia 2009 r. Dz. U. 2009, nr 5, poz. 25 oraz Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004 r. Dz. U. 2013, poz. 674 z późn. zm.

²³ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie przyznawania środków na podjęcie działalności na zasadach określonych dla spółdzielni socjalnych z dnia 23 kwietnia 2012 r. Dz. U. 2012, poz. 456.

Poniżej zaprezentowano kilka wybranych form wsparcia. I tak, uczestnikami robót publicznych i prac interwencyjnych są bezrobotni niepełnosprawni do 25 roku życia, kobiety długotrwale bezrobotne, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka, bezrobotni powyżej 50 roku życia; bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego i bezrobotni niepełnosprawni. Realizowane działania mają na celu wsparcie osób w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy. Odbywa się to na wniosek przedsiębiorcy, który deklaruje przyjęcie bezrobotnego, w tym również osobę niepełnosprawną, na okres 6 miesięcy, w celu realizacji konkretnego działania.

Szczególną formą aktywizacji jest staż. To instrument rynku pracy skierowany do bezrobotnych, w tym również osób niepełnosprawnych do 25 roku życia. Obejmuje tych wszystkich, którzy w okresie 12 miesięcy od dnia określonego w dyplomie, świadectwie lub innym dokumencie poświadczającym ukończenie szkoły wyższej nie ukończyli 27 roku życia, a także kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka, bezrobotnych bez kwalifikacji zawodowych, czy też bez doświadczenia zawodowego²⁴.

Przygotowanie zawodowe dorosłych to szansa na uzyskanie tytułu zawodowego, zdobycia kwalifikacji i umiejętności zawodowych²⁵. Kształcenie odbywa się w miejscu pracy, na podstawie umowy zawartej między starostą a pracodawcą i ewentualnie instytucją szkoleniową, bez nawiązania stosunku pracy. Pracodawca ma obowiązek wyznaczenia opiekuna osoby uczącej się o odpowiednich kwalifikacjach. Przygotowanie zawodowe dorosłych jest realizowane na podstawie programu praktycznej nauki zawodu i kończy się egzaminem kwalifikacyjnym.

Do prac społecznie użytecznych są skierowane osoby bezrobotne długotrwale, w tym również niepełnosprawne, bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego; bezrobotni samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia; a także osoby, które po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęły zatrudnienia; bądź są dłużnikami alimentacyjnymi. Prace społecznie użyteczne są organizowane przez gminę lub organizacje pozarządowe i trwają nie dłużej niż 12 miesięcy.

²⁴ Staż odbywa się na podstawie umowy zawartej przez starostę z organizatorem, według programu określonego w umowie, przy ustaleniu którego powinny być uwzględnione predyspozycje psychofizyczne i zdrowotne, poziom wykształcenia oraz dotychczasowe kwalifikacje zawodowe bezrobotnego.

²⁵ Instrument wprowadzony zgodnie z nowelizacją Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy od 01.02.2009.

Podsumowanie

Mnogość dostępnych form wsparcia dla osób niepełnosprawnych w Polsce jest szczególną cechą naszego systemu²⁶. Z tego też względu powinna wyzwalać w osobach niepełnosprawnych, postrzeganych przez wielu jako niezaradne życiowo, potrzebę pracy, ducha przedsiębiorczości i wolę walki. Niestety dane statystyczne informują, że w 2012 r. aktywni zawodowo niepełnosprawni w wieku produkcyjnym stanowili zaledwie 27,6%, wskaźnik ich zatrudnienia to 23,2%, zaś stopa bezrobocia kształtowała się na poziomie 17,3%²⁷. Niepokojące jest również zjawisko bierności zawodowej wśród osób niepełnosprawnych (które powinno być przedmiotem szczegółowej analizy). Szansą dla wielu osób niepełnosprawnych jest prowadzenie własnej firmy. Co prawda wiąże się to z większym ryzykiem i groźbą niepowodzenia niż praca najemna, ale realizacja przedsięwzięcia w sposób przemyślany może stymulować rozwój osoby niepełnosprawnej. Sukces jednak zależy od stopnia determinacji, pracowitości, a także wsparcia najbliższych i to nie tylko tego finansowego²⁸. Dodatkowo ci, którzy prowadzą działalność gospodarczą mają możliwość pozyskać refundację składek na ubezpieczenia społeczne lub czasami dofinansowanie do odsetek od kredytów zaciągniętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Alternatywą dla mniej zdecydowanych jest wniesienie wkładu pieniężnego do spółdzielni socjalnej. Tu niepełnosprawni są członkami grupy, która współdziałając dąży do osiągnięcia założonych celów. Z ludzi dotychczas pozbawionych szans na sukces na rynku pracy stają się ludźmi aktywnymi, działającymi na rzecz wspólnego dobra.

Szansą dla osób niepełnosprawnych jest również udział w takich formach aktywizacji zawodowej, jak: roboty publiczne, staż, przygotowanie zawodowe dorosłych, prace interwencyjne, prace społecznie użyteczne, a także szkolenia. Reasumując, każda z wymienionych form powinna przyczyniać się do aktywności osób niepełnosprawnych na rynku pracy i prowadzić do podjęcia pracy zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami i umiejętnościami.

²⁶ M. Garbat: Aktywność i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych § czynniki, bariery i uwarunkowania. „Aktywizacja Zawodowa Osób Niepełnosprawnych” 2007, nr 2-3.

²⁷ Kwartalne dane GUS, BAEL za lata 2010-2012, www.niepelnosprawni.gov.pl [27.09.2013].

²⁸ A. Boylan, T. Burchardt: Barriers to Self-employment for Disabled People. Report to the Small Business Service, January 2003, URN 03/588, www.sbs.gov.uk/research [17.09.2013].

Literatura

- Boylan A., Burchardt T.: Barriers to Self-employment for Disabled People. Report to the Small Business Service, January 2003, URN 03/588, www.sbs.gov.uk/research [17.09.2013].
- Garbat M.: Aktywność i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych § czynniki, bariery i uwarunkowania. „Aktywizacja Zawodowa Osób Niepełnosprawnych” 2007, nr 2-3. <http://pomocspoleczna.ngo.pl/x/200787> [13.07.2013].
- Kwartalne dane GUS, BAEL za lata 2010-2012, www.niepelnosprawni.gov.pl [27.09.2013].
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie organizowania prac interwencyjnych i robót publicznych oraz jednorazowej refundacji kosztów z tytułu opłaconych składek na ubezpieczenia społeczne z dnia 7 stycznia 2009 r. Dz. U. 2009, nr 5, poz. 25.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie szczegółowych warunków odbywania stażu przez bezrobotnych z 20 sierpnia 2009 r. Dz. U. 2009, nr 142, poz. 1160.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie przyznawania środków na podjęcie działalności na zasadach określonych dla spółdzielni socjalnych z dnia 23 kwietnia 2012 r. Dz. U. 2012, poz. 456.
- Spółdzielnia socjalna jako forma działalności gospodarczej. Wojewódzki Urząd Pracy, Wydział Regionalnej Polityki Rynku Pracy, Warszawa 2009, s. 12, http://wup.mazowsze.pl/new/images/warszawa/WRPRP/partlok/Partnerstwo/Spoldzielnie_socjalne_-_broszura.pdf [27.04.2012].
- Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004 r. Dz. U. 2008, nr 69, poz. 415, z późn. zm.
- Waszczak S.: Psychospołeczne bariery w rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych. „Aktywizacja Zawodowa Osób Niepełnosprawnych” 2006, nr 1-2.
- Woźniak A.: Uwarunkowania przedsiębiorczości osób niepełnosprawnych w teorii i w praktyce. „Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2009, nr 39.
- Zatrudnienie osób niepełnosprawnych – Informacje dla pracodawców oraz dla osób niepełnosprawnych zakładających firmę, projekt Zatrudnienie osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy II. PFRON 2009.

ALTERNATIVE FORMS OF SUPPORT DISABLED PEOPLE ON THE LABOUR MARKET IN POLAND**Summary**

The paper presents the types of support available to disabled people entering or returning to labour market. The special emphasis was put for presentation abilities which were created for disabled people who starts his own business or intend to do this. Seems that funds for economic activity becomes important factor creating entrepreneurship in times of crisis. Currently, people who wants to start a business may apply for funds from one of the following sources: the grant from the PFRON, the European Social Fund under the Human Capital Operational Programme, and the Labour Fund. For many of them these are a huge chance of leaving the circle of the unemployed and finding one's place in the economic reality. The text is enriched with information about active instruments of labour market available for disabled.